

SE VAM ZDI TO ZABAVNO ALI POMEMBNO?

SOVRAŽNI GOVOR IN NESTRPNOST NA ŠTUDENTSKEM FORUMU FAKULTETE ZA SOCIALNO DELO

UVOD

Na spletnem forumu Fakultete za socialno delo se je 11. 3. 2009 pojavil zapis z naslovom »Se vam zdi to zabavno ali pomembno?«. Prispevek je bil namenjen razpravi o objavi bančnega izpiska Elke Strojane (poglavarke romske družine Strojane, ki je postala medijsko izpostavljena ob dogodkih v Ambrusu). Problematika objavljanja podatka (in z njo povezana razprava), ki je povsem zasebne narave, seveda ni bila omejena samo na študentski forum fakultete. Bila je del širšega diskurza, ki je bil Strojanim večinoma nenaklonjen ali pa se je trudil biti »objektiven«.

Vendar naš namen ni analizirati celotnega, t. i. javnega diskurza o Romih, temveč le del, ki se je »odigral« na že omenjenem forumu. Vsebina foruma se deloma opira na stereotipe, predsodke o Romih, v večini primerov gre za negativno in nereflektirano pisanje proti Romom. Res je, da je bilo o načinih poročanja o manjšinski (tudi romski) tematiki že veliko napisanega, vendar nas je avtorje kot študente Fakultete za socialno delo zmotilo, da so se

nekateri od naših kolegov in kolegic zelo očitno nalezli prevladujočega rasističnega govora.

Zdi se nam pomembno opozoriti na določene značilnosti in problematičnost komentarjev v tem konkretnem primeru in tako spodbuditi samorefleksijo. Raven »debate« na omenjenem forumu v določenih delih zelo nazorno pokaže določene pomanjkljivosti izobraževanja za socialno delo oziroma pomanjkanje samorefleksije študentov in študentk, zato smo se odločili, da ga analiziramo. Naš poskus analize je majhen prispevek k družbeni kritičnosti, ki je sodeč po vsebinah iz omenjene »debate« zelo primanjkuje. Kot pravita Vlatka Trkatić in Perry Baumgartinger (2005: 47):

Ko nekdo ne ukrepa pri diskriminacijskem dejanju, s tem potrjuje in legitimizira diskriminacijo, pa tudi svoj privilegiran status v družbi.

STEREOTIPI, PREDSDOKI, RASIZEM, SOVRAŽNI GOVOR

Vloga socialnega dela

Lena Dominelli (2008: 63) je zapisala, da je socialno delo zavezano blaginji ljudi. Ironija pa je, da socialni delavci v praksi to zavezo spodkopavajo, ko zatirajo uporabnike služb in na številne načine reproducirajo rasistične politike in prakse v službah.

Na drugem mestu avtorica (Dominelli 1998: 43) pravi, da je socialno delo

podvrženo istim družbenim silam kot drugi elementi političnega telesa, pa če te delujejo na družbeni, politični, ekonomski, kulturni ali ideološki ravni.

Tako je zato, ker

socialno delo v mejah svoje stroke podvaja enake odnose moči, ki prevladujejo drugje v družbi. Ker imajo socialni delavci vrednote, pričakovanja in tradicije večinske družbe. (*Op. cit.*: 44).

Če se torej prihodnji socialni delavci ne naučijo ozavestiti svojega diskriminacijskega pogleda na svet, ne morejo pričakovati, da ga

bodo kdaj sposobni preseči. Dominellijeva se navezuje na rasizem in njeno pisanje je primeren uvod v razmišljanje o ravni razprave na omenjenem forumu. Tudi če na njem ne bi bilo opaziti odkritega rasizma oziroma sovražnega govora, je veliko vidikov, ki ustvarjajo drugačnost, s tem pa diskreditirajo ene družbene skupine (po navadi šibkejše) proti drugim (močnejšim). Tako vedenje je resen pokazatelj nereflektiranega odnosa do etničnih skupin in je na to treba opozoriti.

MODERNI RASIZMI

V zadnjem desetletju je opaziti, da se predvsem zaradi spreminjajoče se politične in medijske kulture tradicionalni odkriti rasizem in odkriti sovražni govor umikata t. i. modernemu prikritemu rasizmu. Ta je v resnici enako naravnan kot tradicionalni, biološki rasizem, vendar je na videz prijaznejši. Značilna sodobna oblika izražanja predsodkov je: »Nič nimam proti Romom, ampak ...«. (Ule 2005: 26.)

Soydan in Williams (1998: 8) omenjata, da je v

določenih evropskih državah [...] močna negativna konotacija termina ‚rasa‘ privedla do umika tega izraza iz javnega in formalnega diskurza.

Vendar pa se ta racionalizacija v vsakdanjem govoru še vedno uporablja. Poudarjanje etničnosti samo zaradi potreb politične korektnosti lahko vodi samo v »prakso, ki se osredotoča na posebne potrebe [...], zanemarljiva pa neenakosti, povezane s temi potrebami (op. cit.: 9). Konec koncev

to sanitiziranje jezika socialnega dela lahko vodi do distanciranja stroke od odgovornosti, povezane z antirasizmom in nasprotovanjem ksenofobiji (*ibid.*).

Druga značilnost modernih rasizmov, ki se pojavlja tudi na omenjenem forumu, je očitiranje nestrpnosti tistim, ki opozarjajo na nestrpne prakse (Leskošek 2005 a). To kaže na dvojje. Prvič, na pomanjkanje znanja o teoriji in uporabi antidiskriminacijskega dela, in drugič, na nerazumevanje vloge socialnega dela, ki je

zavezano dejavnemu nasprotovanju nestrpnosti, tako v govoru kot delovanju. Način »komentiranja«, ki se pojavlja na forumu na več mestih, ustreza definiciji nestrpnosti, ki jo poda Vesna Leskošek (op. cit.: 9). Nestrpnost označi kot

ideje in prepričanja [...], ki vključujejo podreditve drugih, ali je njihov cilj preprečiti njihovo polnopravno udeležbo v družbi, kar dosežejo tako, da jih razglasijo za neustrezne, barbarske, neumne, leni, izkoriščevalce, kriminalce, nemoralne, skratka, potencialno nevarne za večinsko prebivalstvo.

Takšno početje prihodnjih socialnih delavcev je še posebej nevarno, zlasti s stališča, ki ga omenja Lena Dominelli, namreč, da so to prihodnji imetniki moči, ki bodo na svojih položajih imeli neposreden (in velik) vpliv na življenje ljudi. Tistih ljudi, ki jih s svojim diskurzom že zdaj postavljajo v položaj drugega.

Sovražni govor in rasizem temeljita na predsodkih in stereotipih. V sodobni družbi, ki jo številni označujejo za postmoderno, se predsodki in s tem tudi rasizmi izražajo drugače. Mirjana Ule pravi, da so se zgodile »kvalitativne spremembe v izražanju predsodkov« (Ule 2005: 21). To pomeni predvsem, da se nenaklonjenost do določenih družbenih skupin izraža na načine, ki so bolj posredni (in zato manj opazni, težje zaznavni in jih je težje preganjati), a zato nič manj nevarni.

Uletova našteje nekaj primerov takega ravnanja (opaziti jih je mogoče tudi na forumu); predvsem omenja izogibanje stikom, simbolni in odklonilni rasizem. Spremenjeno izražanje predsodkov prinaša tudi nove oblike rasizmov. Moderni rasizem se kaže v izogibanju, ignoriranju in poudarjanju razlik, ki niso takoj opazne (in v zanikanju ali nepriznavanju globljih, sistemskih razlogov za obstoj teh razlik). Ali z besedami omenjene avtorice: »Moderni rasisti se nočejo izdati, celo zavedati se nočejo svojega rasizma.« (Ule 2005: 23.) Po našem mnenju je prav to značilnost številnih zapisov na forumu, značilnost, ki je še posebej problematična. Kajti nezavedanje ali celo dejavno zanikanje rasizma, ki ga zaznavamo

med študenti socialnega dela na forumu, jim namreč onemogoča delovanje, ki bi rasizem presevalo, preobrazilo v kaj koristnega, recimo v družbeni aktivizem za spremembe, ki bi omogočile družbene enakosti, ki bi obstajale hkrati z raznovrstnostjo.

NEOLIBERALIZEM

Več avtoric (Dominelli 2007, Zaviršek 2007, Leskošek 2009) omenja vedno obsežnejšo neoliberalizacijo družbe na splošno in posebej na področju socialnega dela kot pomemben katalizator povečevanja nestrpnosti. Za neoliberalno miselnost je značilno, da raje uporablja argumente moči kot moč argumentov. To se posebej kaže v poudarjanju odgovornosti posameznika za svoje življenje. Neoliberalni kapitalizem je ugodno gojišče za najrazličnejše diskriminacije in izkoriščanje.

VLOGA MEDIJEV

Ne smemo pozabiti ali prezreti vloge, ki jo imajo pri oblikovanju stereotipov, predsodkov in torej diskriminacij mediji, saj so eni od odločilnih sooblikovalcev stvarnosti, a se svoje vloge velikokrat ne zavedajo ali pa se ji želijo izogniti. Verjetno je zelo težko oporekati trditvam, da so za oblikovanje vtisa o neki družbeni skupini mediji odločilnega pomena.

Z izbiro teme, virov, žanrske predstavitve in stila (mediji) vsak dan konstruirajo in reproducirajo predstavo o »nas« kot pripadnikih večinskega naroda in »njih« kot pripadnikih manjšine.« (Erjavec *et al.*, 2000: 7.)

Poleg tega se oblikovanje javne podobe določene skupine »ne kaže le v tem, kar (mediji) povedo, ampak, pomembneje, v tistem, česar ne omenjajo« (Lazarfeldt, Merton v Erjavec *et al.* 2000: 11). Rasni diskurz o Romih je značilen primer ustvarjanja drugačnosti z navzočnostjo samo določenih tematik, z odsotnostjo glasu romske skupnosti in enodimenzionalnim poročanjem. Na družbeni kontekst medijskega poročanja velikokrat pozabljamo.

IZOBRAŽEVANJE ZA SOCIALNO DELO

Poleg omenjenih »problematik«, vezanih na diskriminacijski diskurz, se nam zdi pomembno še enkrat opozoriti, da izobraževanja za etnično občutljivo socialno delo (Urh 2009) kot odločilnega dela izobraževanja za socialno delo v učnem načrtu skoraj ni. Poleg tega je premalo tudi kritičnega analiziranja in razpravljanja o medijih in njihovem podajanju vsebin. Zato medijsko poročanje nereflektirano povzema prevladujoče (vladajoče) večinske diskurze. Lorenz zagovarja (v Williams 1998: 227):

Pedagogika ali socialno delo, ki se ne sprašuje o svojih vsebinah in ciljih, v političnem pogledu, in ki se raje zanaša na navidezno »nevtralnost«, »objektivnost« svojih vsebin in norm, ne glede na njihove politične posledice, je nenehno v nevarnosti, da postane žrtev političnih iger moči.

Politične igre moči pa se velikokrat (pogosto »s pomočjo« socialnih delavcev in delavk) odigrajo na hrbtih in plečih najbolj izključenih.

SOVRAŽNI GOVOR

Pri konceptih, ki so tako izmuzljivi (npr. rasa, rasizem, sovražni govor), imajo pa realne posledice, se vedno pojavi težava z definicijami. Se pravi težava, kako postaviti meje, da definicija ne bo preširoka (in bi vključevala recimo argumentirano nestrinjanje) ali preozka (da bi bil del definicije samo odkrito izražen rasizem). Čeprav je veliko objav o svobodi govora, sovražnem govoru, rasnih diskurzih, pa avtorji z definicijami sovražnega govora (ang. *hate speech*) niso prav radodarni. Poleg tega je v Sloveniji sodna praksa, ki bi bila lahko konkretna opora, v primeru sovražnega govora skoraj nična.

Najznačilnejši primer so izjave psihiatra Janeza Ruglja, ki je ostal brez kakršnegakoli epiloga, razen če za epilog nimamo neodzivanja institucij na razpihovanje nestrpnosti.¹

¹ Društvo ŠKUC (oziroma aktivist Brane Mozetič) je psihiatra ovadilo zaradi razpihovanja nestrpnosti. Mozetič se je skliceval na vrsto njegovih izjav, v katerih ženske, homoseksualce in muslimane imenuje zarukane, neproduktivne, nagnusne.

Pestrejša je praksa Evropskega sodišča za človekove pravice, saj so se prvi primeri sovražnega govora in omejevanja pravice do svobodnega izražanja pojavili že v 60. letih. Kovačič (2001) navaja, da so v večini primerov to

posamezniki, ki so bili v državah v kazenskih postopkih obsojeni zaradi povezave z dejavnostmi nekaterih ekstremnih desničarskih organizacij, katerih programi običajno vsebujejo ponovno uvedbo totalitarnih nacističnih ali fašističnih sistemov.

Opozarja, da se pri opredeljevanju in preganjanju sovražnega govora

spopadata dva legitimna in pravno zavarovana interesa: pravica do javnega diskurza in pravica do varovanja integritete in dostojanstva posameznika in skupine. (*Op. cit.*: 184.)

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščinah (1994) v 10. členu vsakemu posamezniku podeljuje pravico do svobodnega izražanja, hkrati pa postavlja omejitve oziroma dolžnosti pri izražanju, med drugim tudi zaradi zavarovanja ugleda in pravic drugih ljudi.

Pri naši analizi smo za izhodišče izbrali opredelitev sovražnega govora, ki je objavljena na spletnem portalu Spletno oko (www.spletno-oko.si). Gre za portal, namenjen prav prijavljanju sovražnega govora na spletu. Definicija se glasi:

Sovražni govor je izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravi diskriminatorne (ksenofobične, rasistične, homofobične in podobno) in uperjene proti različnim manjšinam (etničnim, narodnim, verskim, kulturnim, spolnim in podobno). Sovražni govor torej temelji na prepričanju, da so nekateri ljudje manjvredni, ker zaradi posamezne osebne okoliščine pripadajo določeni skupini.

Roman Kuhar (2009: 8) opozarja, da sovražni govor ni samo grobo nespoštljivo, žaljivo mnenje, temveč le tisti govor, ki vsebuje določen namen, ki mora biti jasno izražen.

Gre torej za govor, ki druge podpihuje k temu, da določeno skupino ali posameznika

izključujejo, marginalizirajo, fizično ali verbalno napadejo in podobno.

V središču sovražnega govora so skupine oziroma posamezniki kot del natančno določene skupine, cilji sovražnega govora pa so razčlovečenje, ponižanje, ustrahovanje in poslabšanje družbenega položaja tistih, proti katerim je usmerjen (Petković, Kogovšek 2007). Kot je bilo omenjeno, se tisti, ki so obtoženi sovražnega govora, zatekajo k interpretiranju svojih stališč kot pravice do svobode govora, to pravico pa seveda omejujejo pravice drugih.

Če bi bila pravica do svobode govora absolutna, bi posamezniki lahko posegali v pravico do osebnega dostojanstva in varnosti ter v pravico do človekove telesne in duševne celovitosti, v pravice, ki jih kršimo s sovražnim govorom, razpihovanjem sovraštva in z opravičevanjem diskriminacije. (*Op. cit.*: 23.)

Sovražni govor je prepovedan s 63. členom Ustave Republike Slovenije, ki prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti in ga sankcionira Kazenski zakonik Republike Slovenije (1994), ki v 300. členu predvideva tudi zaporno kazen za taka dejanja.

Opredelitev kaznivega dejanja zburjanja rasnega, narodnostnega in verskega sovraštva je v slovenski zakonodaji med redkimi, ki so sorodne opredelitvi sovražnega govora. (*Op. cit.*: 39)

Vesna Leskošek (2005 b: 81) opozori na to, da jezik ni samo sredstvo reproduciranja, ampak tudi ustvarjanja (ali soustvarjanja) družbene stvarnosti. Opozori torej na družbeno odgovornost, ki nas zavezuje k uporabi vključujočega jezika. Kot sama najbolje pove:

Besede, katerih namen je poniževati, razčlovečiti, odvzeti dostojanstvo, postaviti v podrejen položaj [...], vplivajo na to, kakšen položaj bodo ti ljudje imeli v družbi.

Če torej prihodnji socialni delavci uporabljajo diskurz, ki izključuje, je to problematika, ki je širša od samo neodgovornega ravnanja na osebni ravni študentov. Namreč, ko se bodo ti ljudje zaposlili kot socialni delavci, bodo

s tako vrednostno usmerjenim mišljenjem in ravnanjem pripomogli k neučinkoviti socialni podpori posameznikom in družbenim skupinam. Poleg tega je sovražni govor orodje (ali orožje) zatiranja, uporaba katerega je za stroko socialnega dela skrajno neprimerna.

KVALITATIVNA ANALIZA

Diskurz na forumu kaže na nereflektirano prakso zatiranja (sovražni govor), ki pripomorejo k ohranjanju izključujočih praks do Romov. To pa je v nasprotju z etiko in poslanstvom socialnega dela. Temeljni dokument dela socialnih delavk in delavcev je Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije (1998), ki v 6. členu določa, da mora biti socialno delo antidiskriminacijsko usmerjeno, da uporabnikov ne sme izključevati, omejevati ali zapostavljati na podlagi etničnega porekla, gmotnega in družbenega položaja, življenjskega sloga, morebitne socialne označenosti.

Poleg tega člen opozarja, da mora vsak zavrniti kakršnokoli sodelovanje v postopkih, ki niso v skladu s temi načeli. Poglavitni vidik, ki je pomemben tudi za našo analizo, pa je, da mora vsak socialni delavec opozarjati na kršitve načela zlasti svojega kolege oziroma kolegice, vodstvo ustanove, v kateri se to zgodi, po potrebi pa o tem obvesti tudi pristojno in širšo javnost.

Osmi člen socialnim delavkam in delavcem prepoveduje tudi žaljenje osebe uporabnika, njegovih stališč, vrednot ali čustvenega doživljanja. Hkrati ima vsak pravico opozarjati socialne delavke in delavce na moralne norme tega kodeksa in od njih zahtevati, da jih upoštevajo. To seveda daje moralno dolžnost tudi vsem članom oziroma članicam strokovnih organizacij s področja socialnega dela ter predstavnikom javnih in drugih socialnovarstvenih zavodov (27. člen kodeksa).

Za analizo besedila in konteksta je najprimernejša kvalitativna analiza, in sicer metoda prizemljene teorije (ang. *grounded theory*) po Glaserju in Straussu (v Mesec 1998). Gre za »teorijo iz podatkov«, saj je osnova za oblikovanje prizemljene teorije empirično gradivo – v

našem primeru pogovor na forumu Student info (2009) z dne 11. 3. 2009 z naslovom »Se vam zdi to zabavno ali pomembno?« neznanega avtorja. Pogovor je trajal do 9. 4. 2009, sodelovalo je več različnih avtorjev – nekateri kot neznani avtorji, drugi z nadimki, zato je težko natančno določiti število oseb in pripisati prispevke pravi avtorjem. Analiza je potekala po korakih: pripisovanje začetnih kod – cnote kodiranja so posamezni komentarji na omenjenem forumu; odprto kodiranje oziroma iskanje tem in podtem; izbor in definiranje relevantnih pojmov; odnosno kodiranje – pojme smo označevali kot pozitivne, negativne in nevtralne.

REZULTATI ANALIZE

Sovražni govor in diskriminacijski, rasistični diskurz

Analiza je nastala na podlagi več definicij sovražnega govora. Sovražni govor opredeljujemo kot izražanje mnenj in idej, ki so po naravi diskriminacijske, torej neutemeljeno pripisujejo negativne lastnosti posameznikom oziroma skupinam na podlagi specifičnih osebnostnih lastnosti, v našem primeru etnične pripadnosti. Posebna oblika diskriminacije, ki izhaja iz odnosa do pripadnikov etničnih manjšin, so rasizmi. Izjave, ki to ponazarjajo v pogovoru na forumu, so: »strojanka² se doma čoha po riti«; »sam kradejo, se tepejo, delajo pizdarije ob enem jih pa država plačuje zato«; »ima vsaj nekaj, če ne večina, Romov takšen način življenja že od nekdaj, mi pa imamo svojega, zato si nismo ravno kompatibilni«; »romom njihov način življenja paše in se nočjo spreminjat. nočjo delat, hočjo živet svojo kulturo«; »pri nas namreč romi še vedno živijo po gozdovih in v šotorih, ker ne marajo našega načina življenja« ipd.

Diskriminacija pomeni tudi naravnost proti različnim etničnim manjšinam. Iz izjav lahko prepoznamo predsodke do Romov (lenoba, kazniva dejanja, veliko otrok), ki so

² Vsi navedki iz foruma so avtentični, zato se v njih pojavljajo slovnične napake.

zgolj posplošena mnenja in hkrati začetek družbene kategorizacije, ki vodi v diskriminacijo. Ustvarja se binarni razločevalski govor (civilizirani Slovenci : necivilizirani Romi, socializirani Slovenci : nesocializirani Romi), v katerem gre za razločevanje med »mi« (Slovenci) in »oni« (Romi). S tem se romsko skupnost izključuje iz koncepta državljanstva in se ima Rome *a priori* za druge. V diskurzu se pojavljajo zgolj kolektivno, čeprav gre za bančni izpisek konkretne osebe Elke Strojan. Iz tega je jasno vidno posploševanje, ki ga Lena Dominelli (1995: 188) povezuje s konceptom barvne slepote.

Barvna slepota pomeni, da obravnavate ljudi, kot da so »vsi enaki«. Način, kako deluje ta pristop, temelji na asimilacionistični in integracionistični percepciji. Ljudje veljajo za homogen del večje celote.

DISKURZ ŽRTVE

Analiza pokaže tudi legitimacijo »obrambnega« delovanja večinske družbe, pri kateri ne gre za stigmatiziranje drugega, temveč za oblikovanje diskurza večinske družbe kot žrtve. Darja Zaviršek (2000) ta koncept opredeli kot hierarhični obrat. Pri tem gre za strategijo ustvarjanja konsenza o ogroženosti državljanek in državljanov. To pomeni, da dominantna večinska družba postane žrtev. Konkretno izjave, ki pričajo o tem, so npr.: »živijo na račun delavcev«; »dobijo več socialne podpore kot brezposleni socialni delavci«; »ima na računu več kot povprečen delavec v tovarni«; »se mi zdi moralno sporno sedeti doma in živeti na račun delavnih sodržavljanov«.

NESTRPNOST DO NESTRPNIH?

Tistim, ki so na forumu opozorili na nestrpnost, je bila očitana nestrpnost do nestrpnih (»žal mi je za vse tiste, vas bodoče popolne socialne delavce, ki pravite da je to fer in da obsojamo!«); »sovražni govor je tudi ta, ko praviš da se študentje obnašamo kot drhal«; »vsi k ste pisali kako sem nestrpna niste nikol

blizu Roma ne stali, kje da bi blizu njih živeli«; »sam tut ti si ns use vrgla u isti kos«).

Vendar pa v večini primerov to ni relevantno, saj nas zavezuje prej omenjeni 27. člen Kodeksa etike socialnih delavk in delavcev Slovenije (1998), ki nam omogoča opozarjanje na upoštevanje kodeksa. Analitično gledano gre za še enega izmed obrambnih mehanizmov večinske družbe, s katerim ta opravičuje svojo nestrpnost. Na to opozorijo tudi komentatorji foruma (»nihče od vas, ki ste polni kritik ne omenja človeka z imenom in priimkom, temveč vehementno uporabljate vse šolske primere obrambnih strategij: generaliziranje, strategijo obrambnega delovanja, kriminaliziranje, ipd.«).

IZOBRAŽEVANJE ZA SOCIALNO DELO

Pojavil se je tudi diskurz o neprimernosti takšnih odzivov za študente in študentke Fakultete za socialno delo (»Sram me je, da boš nekoč delala v SD«; »Ne predstavljam si, kako lahko študenti soc.delu imajo tolikšne predsodke. Saj so se dobro zavedali, da bodo morali delati z vsemi skupinami ljudmi. Ali se niso zavedali?!«).

Na tem mestu naj poudarimo, da navzočnost osebnih rasizmov (izvirajo iz osebnih predsodkov) pri posameznikih ne smemo mešati z drugimi oblikami rasizma (npr. kulturnim rasizmom, ki izhaja iz družbeno sprejetih vrednosti in norm, ki pripisujejo nižji status deprivilegiranim državljanom in razvrednotijo vse, kar so ti prispevali družbi). Hkrati se zavedamo, da se na podlagi osebnih rasizmov oblikuje tudi institucionalni rasizem (kot tretja oblika rasizmov, ki ga opredeljujemo kot politiko in prakso izključevanja deprivilegiranih državljanov), oba pa bi morali strokovni delavci in delavke preseči pri svojem delu z uporabniki (»Vsak, ki ima namen delat v socialnem delu bi mogu vedt da mora skoz delat na seb in na svojih predosdkih, jih osvetlit in jih s časom predelat.«; »Ne predstavljam si dobrega socialnega delavca, ki ima predsodke do skupine ljudi s katerimi dela«).

Pojavil se je dvom o kakovosti izobraževanja za socialno delo oziroma o količini znanja, ki

ga študentje in študentke dobijo med izobraževanjem: »To, da so ljudje na tem faksu enako nestrpni kot vsi ostali Slovenci, to še nekako razumem, ne razumem pa, kako je možno, da se nekateri nič ne naučijo.« Gre za dve pomembni ravni: vsebino učnih načrtov Fakultete za socialno delo in predanost študiju (»se prav vprašam ali nekateri predmeti, ki so na faksu res grede povsem mimo nas«; »Veliko manj škode dela Rom, ki se čoha po riti, kot čohajoči se socialni delavec«).

SISTEM SOCIALNE POLITIKE

Še zadnji pomembni vidik naše analize se nanaša na problematiziranje in kritiko sistema socialne politike (predvsem dodeljevanja denarnih socialnih pomoči), šolskega sistema in sistema zaposlovanja (»to v tej državi ni prav urejeno!!«; »Tukaj se je treba vprašati zakaj je tako, ali tudi sama družba s svojim sistemom ne prispeva takšnemu stanju?«; »tisti, ki se preživljajo pretežno na račun države, niso sami krivi, da je to legalno, kriva je zakonska ureditev«; »Menim pa, da bi se veliko Romov rado vključilo v dokončanje ali nadaljevanje šolanja osnovne šole ali več, vendar je včasih to tudi njim težko«; »povej mi prosim kdo bi strojano uzel v službo?«).

Z analitičnega vidika lahko opiranje na sistemske pomanjkljivosti povežemo tudi z opravičevanjem lastnih rasizmov in pripisovanjem krivde za probleme Romom samim (»Jaz ne obsojam Romov, nimam čisto nič proti njim, [...] če se želi delati, se delo VEDNO najde in nihče mi ne bo rekel, da temu ni tako. In obsojam državo in ta naš super sistem, ki to dopušča.«). Komentatorji pozabljajo na pomembna vidika socialne in družbene izključenosti. Špela Urh in Simona Žnidarec Demšar (2005: 48) sta zapisali:

Socialna izključenost je posledica nepopolnega zagotavljanja socialnih pravic državljanov in državljanek in nepopolnega sodelovanja v sistemih, ki zagotavljajo vključenost državljanov in državljanek v družbo.

Opazimo pa tudi več primerov nepoznavanja sistema oziroma zakonodaje, ki je tudi

del učnega načrta naše fakultete (»Ja laži je bit doma pa dubivat 1200 evrov kt pa delat k žvina za 350 ali 400 evrov...«).

PREDLOGI

Analiza forumskega diskurza bi bila, ne glede na ugotovitve, brezploдна, če je ne bi nadgradili s predlogi, ki bi študentom socialnega dela (zdajšnjim in prihodnjim) omogočili presejanje izključevanja in diskriminacije. Jezik je pomemben del prakse socialnega dela, zato je pomembno ugotoviti, kako preseči rasne (in drugače diskriminacijske) diskurze. Diskriminacijske prakse so v obdobjih krize izrazitejše, vendar bi si morali socialni delavci prizadevati za to, da jih presegamo. To pa najlažje naredimo tako, da se zavedamo, kako deluje dinamika diskriminacijskih družbenih odnosov, se zavzemamo za odpravo takšnih odnosov in se povezujemo z drugimi, ki delujejo v tej smeri (Dominelli 2007: 36).

IZOBRAŽEVANJE ZA SOCIALNO DELO

Globalni standardi izobraževanja in usposabljanje v socialnem delu (2005; v nadaljevanju Globalni standardi) so dobro izhodišče za predloge, kako zastaviti izobraževanje za socialno delo, da bo bolj vključujoče. Predvsem se nam zdi pomembno poudariti »spodbujanje vključevanja marginaliziranih, socialno izključenih, razlaščenih, ranljivih in tveganju izpostavljenih skupin ljudi« (*op. cit.*: 10). Poleg tega Globalni standardi vsebujejo tudi poglavje »Standardi glede kulturne in etnične raznolikosti in vključevanja spolov«. To še posebej kaže na pomen etnično občutljivega socialnega dela za izobraževanje socialnih delavcev in delavk. Glede na dokaj dobro zastopanost etnično občutljivih tem v trenutnem kurikulumu Fakultete za socialno delo (ki pa bi lahko bila še izrazitejša), se nam zdi pomembno poudariti vseživljenjsko izobraževanje. Fakulteta bi lahko na primer večkrat na leto organizirala predavanja o strpnosti za socialne delavce, ki so že zaposleni (in to ne nujno samo za tiste,

ki delajo z etničnimi skupinami), in počastila praznike različnih kultur in veroizpovedi (z manjšimi dogodki). Poleg tega menimo, da bi se fakulteta morala dejavno zavzemati za sistemske spremembe v izobraževalnih institucijah, ki bi vodile do multikulturnega izobraževanja (Urh 2009, Zaviršek *et al.* 2007). Zavzemamo se torej za to, da bi se na področju izobraževanja za socialno delo razvil koncept etnične občutljivosti.

UPOŠTEVANJE KODEKSA ETIKE

Pomembno pa se nam zdi tudi zavedanje, da smo dolžni opozarjati naše kolege in kolegice na neetično ravnanje. K temu nas zavezuje 27. člen Kodeksa etike socialnih delavk in delavcev (1998). Zato je eden od predlogov tudi, da se ustanovi spletni portal, kamor bi strokovni delavci (in študentje in študentke) lahko anonimno prijavljali primere (domnevne) neetičnega ravnanja svojih sodelavcev oziroma nadrejenih. Naloga vseh nas je namreč, da povečujemo etnično občutljivost v naši stroki, a se ne omejimo samo na to, temveč se zavzemamo za strpnjšo, bolj vključujočo družbo (k temu nas navsezadnje zavezuje tudi Kodeks etike), tega pa ne bo mogoče doseči drugače kot tako, da se povezujemo tudi z drugimi strokami. Predvsem pa je naloga vsakega od nas, da nenehno preverja svoje znanje, se uči in prenaša svoje znanje na druge.

SKLEPI

Z lahkoto izrečena beseda ima učinek na vsakdanje življenje konkretnega človeka. Od lahkotno izrečenih besed je odvisen življenjski potek ljudi. (Leskošek 2005 b: 81.)

Misel nam sporoča, da je treba upoštevati etnično realnost in dostojanstvo naših uporabnikov tako pri strokovnem delu kot tudi v zasebnem življenju. Osebnih rasizmi in prepričanja se namreč kažejo tudi pri strokovnem delu. Naloga vseh nas je, da osebne rasizme presežemo in hkrati nanje opozarjamo. Kvalitativna analiza pogovora na forumu

nam pokaže, da nekateri uporabniki foruma tega niso dosegli; dokaz so očitno sovražne in nestrpne izjave do Romov. Eden izmed poglobitvenih namenov strokovnega socialnega dela je tudi spodbujanje spoštovanja tradicij, kultur, prepričanj in religij v različnih etničnih skupinah in družbah, če ne ogrožajo temeljnih človekovih pravic (Globalni standardi 2005). Naloga vseh socialnih delavk in delavcev je vseživljenjsko izobraževanje in razmišljanje o svojem delu. Pomembna naloga socialnega dela je tudi kritično medijsko poročanje, ki opozarja na nestrpnost oziroma etnično neobčutljive prakse.

**Anja Pirec, Tilen Recko,
Jana Bedrač, Ana Schmidt**

VIRI

- DOMINELLI, L. (1995), Antirasistične perspektive v evropskem socialnem delu. *Socialno delo*, 34, 3: 181–193.
- (1998), »Multiculturalism, anti-racism and social work in Europe«, v: Williams, C., Soydan, H., Johnson, M. R. D. (ur.) *Social Work and Minorities – European Perspectives*. London: Routledge (36–57).
- (2007), »Multi-Ethnic Europe: Diversity and the Challenges of Race, Racism, Ethnicity and Nationalism«, v: Zaviršek, D., Zorn, J., Rihter, S., Žnidarec Demšar, S. (ur.) *Ethnicity in Eastern Europe – A Challenge for Social Work Education*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (19–39).
- (2008), *Anti-racist social work*. New York: Palgrave Macmillan.
- ERJAVEC, K., BAŠIĆ-HRVATIN, S., KELEB, B. (2000), *Mi o Romih: Diskriminatorški diskurz v medijih*. Ljubljana: Open Society Institute.
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. *Ur. l. RS*, št. 7–41/1994.
- Globalni standardi izobraževanja in usposabljanje v socialnem delu – Predlog novega etičnega kodeksa (2005). Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo, Fakulteta za socialno delo.
- FRKETIČ, V., BAUMGARTINGER, P. B. (2005), »Strategies against Transphobia«, v: Hodžič, A., Postič, J. (ur.) *Transgressing gender: Two is not enough for gender (e)quality – the Conference collection*,

- 46–53. Zagreb: CESI – Center for Education, Counselling, and Research.
- Globalni standardi izobraževanja in usposabljanja za socialno delo, Predlog novega etničnega kodeksa (2005). Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo in Fakulteta za socialno delo.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ). *Ur. l. RS*, št. 63/1994 in nasl., 95/2004-UPB1.
- Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije (1998). Ljubljana: Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije.
- KOVAČIĆ, B. (2001), Pravni vidiki sovražnega govora. Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 1. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- KUHAR, R. (2009), *Na križiščih diskriminacije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- LESKOŠEK, V. (2005 a) »Uvod: Med nestrpnostjo in sovraštvom«, v: Leskovšek, V. (ur.) *Mi in oni*. Ljubljana: Mirovni inštitut (9–19).
- (2005 b), »Sovražni govor kot dejanje nasilja«, v: Leskovšek, V. (ur.) *Mi in oni*. Ljubljana: Mirovni inštitut (81–95).
- (2009), »Global Processes, Local Impacts«. Indosow Inaugural Conference, University of Ljubljana, Faculty of Social Work, 4.–6. september 2009.
- MESEC, B. (1998), *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- PETKOVIĆ, B., KOGOVŠEK, N. (2007), *O diskriminaciji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- SOYDAN, H., WILLIAMS, C. (1998), »Exploring concepts«, v: Williams, C., Soydan, H., Johnson, M. R. D. (ur.) *Social Work and Minorities – European Perspectives*. London: Routledge (3–19).
- Spletno oko*, Kaj je sovražni govor? [Http://www.spletno-ok.si](http://www.spletno-ok.si) (14. 1. 2010).
- Student info (2009), FSD forum, *Se vam zdi to zabavno ali pomembno?* <http://www.student-info.net/index.php/fsd/forum/ID/57278>. (14. 1. 2010)
- ULE, M. (2005), »Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta«, v: Leskovšek, V. (ur.) *Mi in oni*. Ljubljana: Mirovni inštitut (21–40).
- URH, Š., ŽNIDAREC DEMŠAR, S. (2005), Izključujoči mehanizmi vključevanja Romov, v: *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*, št. 4.
- URH, Š. (2009), *Etnično občutljivo socialno delo z Romi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).
- WILLIAMS, C. (1998), »Towards an emancipatory pedagogy? Social work education for a multicultural multi-ethnic Europe«, v: Williams, C., Soydan, H., Johnson, M. R. D. (ur.), *Social Work and Minorities – European Perspectives*. London: Routledge (211–230).
- ZAVIRSEK, D. (2000) *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: /**cf.*
- (2007), »Pathologized Ethnicities and Meaningful Internationalism«, v: Završsek, D., Zorn, J., Rihter, S., Žnidarec Demšar, S. (ur.), *Ethnicity in Eastern Europe – A Challenge for Social Work Education*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (7–19).
- ZAVIRSEK D., ZORN, J., RIHTER, S., ŽNIDAREC DEMŠAR, S. (2007) (ur.), *Ethnicity in Eastern Europe – A Challenge for Social Work Education*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.